

Opponenseinek terminológiai kifogásaira egyelőre még nem tud végleges választ adni. Abban Tamás és Tompa egyetértenek vele, hogy a korábbi 10—15 szótagból álló megjelölések helyett sokkal rövidebbre és alkalmasabbra van szükség. Azt viszont már nem tartja okvetlenül szükségesnek, hogy a szóhasadásnak mint folyamatnak a produktumai is külön műszót kapjanak. Ezekben a kérdésekben végül úgyis a nyelvtudományi gyakorlat fog dönteni.

Röviden érintette a szóhasadással ellentétes nyelvi folyamatok kérdését, a képzőhasadások problémáját, opponenseinek a disszertáció összefoglalására, irodalmi forrásaira, statisztikai jellegű megállapításaira stb. vonatkozó megjegyzéseit.

Balázs Jánosnak a szó és a szóalak elválasztására vonatkozó megjegyzésére valójában már előbb, Tompa Józsefnek adott válaszában felelt. Elismeri, hogy a szóhasadás és a szóalakhasadás határainak pontos megvonása még további kutatásokat igényel. — Az etimológiai kutatások fellendítésének fontosságát maga is úgy látja, mint Balázs-János. — Nagy örömmel vette a szétválás rendszerszerű és alaki jellegére rámutató megjegyzést. Ezt a gondolatot dolgozatában föltétlenül jobban kívánja értékesíteni, mint eddig.

Lőrincze Lajosnak azt a kívánságát, hogy dolgozatába a nyelvjárások megfelelő anyagát is belevonja — úgy véli — aligha tudja teljesíteni. Ahhoz ugyanis, hogy a szóhasadás jelenségét rendszeresen vizsgálja a nyelvjárásokban — véleménye szerint — nem állna rendelkezésére megfelelő írásos anyag. — A dolgozat helyenkénti terjengősségét illető megjegyzését okvetlenül meg fogja szívlelni.

A jelölt választát mindkét opponens elfogadta. Tamás Lajos esupán azért tett néhány megjegyzést, hogy néhány problémával (így például a nyelvi anyagtakarékosság, illetőleg pontosságra törekvés, a szóhasadás és szóhasítás, a nyelvjárások feldolgozásának kérdésével) kapcsolatban álláspontját még egyszer megfogalmazza.

A bizottság ezután az alábbi határozatot hozta: „A jelölt nyelvünknek egy eddig fontossága ellenére is meglehetősen mellőzött és kellőképpen elméletileg sem tisztázott jelenségkörét vizsgálta meg dicséretre méltó alaposással, módszerességgel és ötletességgel. Munkájában kitűnő kritikai érzékkel ítélte meg és használta fel mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmat. A dolgozat elméleti fejtegetései és részeredményei a jelölt rendszerező képességét és filológiai gondosságát egyaránt mutatják. A munka szakirodalmunkat értékesen gyarapítja.”

A vitát összefoglalta

B. Lőrinczy Éva

a bizottság titkára

MOLLAY KÁROLY „SOPRON VÁRMEGYE VÁZLATOS TÖRTÉNETE” C.
KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1960. június 21-én vitatta meg Mollay Károly kandidátusi dolgozatát. A bírálóbizottság elnöke *Turóczi-Trostler József* akadémikus, titkára *Hutterer Miklós* kandidátus volt, tagjai: *Kumorovitz Bernát* és *Mályusz Elemér*, a tört. tud. doktori, valamint *Bán Imre*, az irod. tud. kandidátusa és *Benkő Loránd*, a nyelv. tud. kandidátusa.

Az elnöki megnyitó és a jelölt eddigi munkásságának ismertetése után *Kniezsa István* akadémikus adta elő opponensi véleményét. Nagy elismeréssel adózott a jelölt alapos, nagy forrásanyagot feltáró kutatásainak és komplex munkamódszerének, amelyet — mint mondotta — az utóbbi időben sok oldalról követelnek, de amelyet „aligha alkalmazott valaki olyan magabiztosan és olyan sikerrel, mint éppen Mollay”. Kniezsa mindeneelőtt az értekezés nyelvészeti vonatkozásaival foglalkozott. Sopron különböző elnevezéseivel (*Scarbantia*, *Sopron*, *Ödenburg*) kapcsolatban Mollaynak szerinte is sikerült megdöntenie azt a korábbi nézetet, mely szerint a Német Lajos 859-ből származó híres oklevelében szereplő *Odinburch* azonos lenne *Ödenburg* = *Sopron*-nal. A Nieder-Alteichi Évkönyvek 1065-re datált *Deserta civitas* (= *Ödenburg*) adatáról a jelölt szintén behozta, hogy ez későbbi, XV–XVI. századi tudós humanista eredetű betoldás. — A magyar *Sopron* helységnévnek Belitzky és Kniezsa adta magyarázatával kapcsolatban Mollay elfogadja az árpádkori *Suprun* szn.-ből való eredeztetést, de kételkedik ennek Kniezsa által adott etimológiájában (< lat. *Sophonius*). Moór Elemér korábbi hangtani kifogásaihoz Mollay hozzáfűzi, hogy Szent Sophronius tisztelete nem mutatható ki Magyarországon. A hangtani problémákat illetően Kniezsa több példát idézett a jelölt ellenvéleményével szemben annak bizonyítására, hogy idegen *f*-nek *p*-vel, idegen *o*-nak *u*-val való helyettesítése — szláv közvetítés nélkül is — lehetséges volt az ómagyarban. Egészében azonban elfogadja Mollaynak a római, a magyar és a német névre felépített településtörténeti következtetéseit, miszerint „a római város addigra teljesen elpusztult, mire a magyarság romjain új települést (várat) létesített, a németiség telepe a XII. sz.-ban keletkezett a mai várostól északra, a telep, illetőleg a határvédő lövérek falujával együtt, három telep egyesülése a XIII. sz.-ban történt”.

A továbbiakban Kniezsa István összekapcsolta a jelölt értekezésének nyelvészeti vonatkozásait korábbi munkáinak eredményeivel, kiemelve, hogy „a nyelvészeti anyagot kevés kutató tudja olyan kiválóan felhasználni településtörténeti és társadalomtörténeti szempontból, mint Mollay”, és javasolta a kandidátusi fokozat odaítélését.

A másik opponens, *Makkai László* a történelemtudomány kandidátusa az értekezés történettudományi vonatkozásait elemezte. Megállapította, hogy Mollaynak a történész szemzőgéből vizsgálva is sikerült teljes mértékben érvényesítenie a komplex kutatás módszerét, s így nyelvészeti következtetése sem „levegőben lógó spekulációk, hanem a történeti valóságba ágyazott ténymegállapítások”. Hangsúlyozta, hogy az értekezés, amely helytörténetileg is rendkívül jelentős, a témának tulajdonképpen első valóban tudományos feldolgozása és hézagpótló jelentőséggel bír. Fokozza a téma jelentőségét, hogy Sopron az egyetlen olyan magyar város, amely a középkorban elérte az európai városfejlődés átlagos szintjét, és amelynek történetéről gazdag forrásanyag maradt ránk. Így a Mollaynál felvázolt várostörténeti fejlődés a magyar várostörténet általános kérdéseinek megoldása szempontjából is igen fontos. Míg a polgári történetírás a királyi privilégiumot és a német bevándorlást tekintette a magyar városalakulás kiindulópontjának, Mollay eredményesen bizonyítja, hogy e két mozzanat csak folytatása a korábbi fejlődésnek. Nem értett azonban egyet a jelöltnek a soproni ispáni vár egykori helyére vonatkozó nézetével. Más magyar városok példájára hivatkozva csatlakozott azoknak a kutatóknak a nézetéhez, akik szerint az ispáni vár csakis a mai soproni Belváros északi részén, a római város központjának helyén állhatott. E részletkérdéstől

függetlenül hangoztatta, hogy „Mollay helyesen látja Sopron kialakulásának folyamatát, amelynek lényege az ispáni vár és a hopsestelep összeolvadása”.

A magyar városfejlődés specifikus jegyeit illetően az opponens hiányolta a város és a vármegye társadalmi fejlődési kölcsönösségének kellő indokolását, másrészt, hogy a jelölt a soproni ipar XVIII. sz.-beli elmaradottságát túlságosan a külső (osztrák) elnyomással magyarázza, mellőzve a nemesi elnyomásból fakadó belső okokat. Ugyanakkor megállapítja, hogy az általános várostörténeti kutatások mai állása mellett ezt nem is lehet a jelölttől megkövetelni. Az értekezést, mint sokoldalú, nagy forrásanyagra támaszkodó és módszerileg is újat hozó tanulmányt elfogadta és a kandidátusi cím megadását a legmelegebben javasolta.

Az opponensi vélemények után *Surányi Bálint* (MTA Történettudományi Intézet) hozzászólásában az árpádkori Sopron topográfiájának kérdésével foglalkozott. Az eddigi nézeteket egyeztetve arra a megállapításra jutott, hogy Sopron tulajdonképpen több település egyesítéséből keletkezett. Szerinte az ispáni várat kezdettől fogva a soproni Belváros északkeleti pontjára kell helyezniünk. Valószínűnek tartja azonban, hogy az ehhez tartozó legrégebb település nem a mai Beloiannisz téren, hanem a Boldogasszony templom helyén keresendő.

Turóczy-Trostler József hozzászólásában teljes elismerését fejezte ki az értekezés „mindent kimerítő teljessége és komplexitása iránt”. A gazdasági és társadalmi élet bő ábrázolása mellett azonban többet szeretett volna látni a kulturális, szellemi életből. A XVII. sz.-ban élt Lackner Kristóffal kapcsolatban részletesen kitért a magyar barokknak a magyar irodalomtörténések körében jelenleg sokat vitatott kérdésére. A továbbiakban nyomatékosan hangoztatta a hazai német városi polgárság kultúrközvetítő szerepét. A nemzeti-ség kérdést illetően kijelentette, hogy Magyarországon szerinte *nem* nyomták el a hazai nemzetiségeket. Mindent összegezve, ő is elfogadta az értekezést.

Ezután *Mollay Károly* válaszolt az opponensi véleményekre és a hozzászólásokra. Kniezsa Istvánnak adott válaszában részletesen foglalkozott a komplex kutatási módszer problémáival. Ezzel kapcsolatban szorgalmazta a nálunk még meglehetősen elhanyagolt tudománytörténeti munkálatokat. Kiemelte Sopron jelenlegi központi szerepét a magyar nyelv német jövevényszavainak feltárásában, amely szerep abból adódik, hogy pillanatnyilag csak innen áll rendelkezésünkre jelentős levéltári anyag. „Majd ha hazai germanisztikánk távlati tervében elkészíthetjük a hazai korai újfelnémet szótárt (1350—1686) — mondotta —, akkor az egész középkori Magyarország területéről adatolhatjuk majd német jövevényszavaink forrását.” — Az ómagyarban feltételezett $f > p$ hanghelyettesítés lehetőségét elfogadta, de nem látta meggyőzőnek Kniezsának az idegen $o >$ ómagyar u hanghelyettesítésre vonatkozó megállapítását. Mégis, más — válaszában kifejtett — megfontolások alapján elfogadta a *Suprun* névnek Kniezsa által adott magyarázatát.

Makkai Lászlónak válaszolva a jelölt megindokolta, miért szentelt munkájában nagyobb teret a városnak, mint a vármegyének. Az egykori plébánia-templom helyének megállapításában az okiratok tanúsága miatt nem fogadhatja el Makkai hipotézisét, mármint hogy a Boldogasszony templom lett volna az eredeti plébániatemplom. Ez természetesen szorosan összefügg az ispáni vár helyének a kérdésével. Az *Ödenburg* név keletkezését illetően elfogadta az opponens nézetét, hogy ti. a római amfiteátrum romjai is elég szemléleti alapot nyújtanak ehhez a névadáshoz. Elismerte, hogy munkájában nem

domborodik ki eléggé a város és a vármegye társadalmi fejlődésének kölcsönös viszonya, továbbá, hogy a kezdődő kapitalizmus belső körülményei is bővebb tárgyalást igényelnek. E hiányosságot azzal magyarázta, hogy a marxista történettudomány a felismerése a helytörténeti kutatásokban mindeddig nem érvényesült.

A jelölt termékenynek tartotta Surányi Bálintnak azt a gondolatát, hogy Sopron eredeti központja nem a Beloiannisz tér lett volna, hanem a Boldogasszony templom. Turóczy-Trostler Józsefnek válaszolva elmondta, hogy a Sopron kulturális fejlődésének vizsgálata terén tapasztalható hiányok a részletkutatások jelen kezdeti állapotában gyökereznek, így pl. az említett Lackner Kristóf irodalmi körének működését is csak jelenleg kezdik feldolgozni.

Az opponensek és a hozzászólók a jelölt választát elfogadták. A vita eredményeképpen a bizottság a következő határozatot hozta: „A bírálóbizottság megállapítja, hogy Mollay Károly kandidátusi disszertációja az eddigi helytörténeti kutatásokban kevésbé alkalmazott komplex módszert eredményesen követi. Ebben az összefüggésben ki kell emelnünk, hogy nyelvészeti kutatásainak eredményeit kitűnően hasznosítja a település- és társadalomtörténet problémáinak megoldásánál. — Jóllehet, a vita során a disszertációnak egyik-másik részletkérdése problematikusnak bizonyult, a bizottság megállapítja, hogy végső következtetéseit tekintve termékeny példája a nyelvtudomány és történettudomány együttműködésének. — Ennek alapján a bizottság egyhangúlag javasolja a nyelvészeti tudományok kandidátusi fokozatának odaítélését.”

A vitát összefoglalta

Hutterer Miklós

a bizottság titkára

KEMÉNY G. GÁBOR „MOCSÁRY LAJOS ÉS A NEMZETISÉGEK” CÍMŰ KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A vita 1960. június 27-én zajlott le. A disszertáció opponensei: *Sötér István* levelező tag és *Arató Endre*, a történettudomány kandidátusa. A bírálóbizottság elnöke: *Perényi József* kandidátus, tagjai: *Barta István*, *Erényi Tibor*, *Hanák Péter*, *Sziklay László*, *Tóth Dezső* és *Wéber Antal* kandidátusok.

Sötér István opponensi véleményében előjáróban hangsúlyozta, hogy Mocsáry életpályája elsősorban történész téma ugyan, de az irodalomtörténetírást is érdekli, mert „a Világos utáni irodalom korszerű fejlődését, problémáit nem érthetjük meg a nemzetiségi probléma ismerete nélkül.”

Kemény G. Gábor tanulmányának tanulságait és hibáit elemezve *Sötér István* rámutatott, hogy Mocsáry koncepciója, amelyet normának tekinthetünk a kor egyéb nemzetiségi elméleteivel szemben, gyökereivel a francia forradalom eszmevilágába, a reformkori felvilágosodott nemesség szemléletéhez nyúl vissza. Sokkal realisabb a nagy kortársak: Kemény és *Étvös* civilizációs nemzetiségkonceptiójánál, bár nem ment teljesen az illúzióktól. Ahhoz, hogy Kemény G. Gábor Mocsáry helyét a kor közgondolkodásához viszonyítva jelölhesse ki, nagyobb anyagátfogásra lett volna szükség. Kemény csak jelzi a felvilágosodáskorabeli források kérdését, de behatóbban nem vizsgálja.

A felvilágosodás az egész emberiségben gondolkodik: Mocsáry ezt örökli tőle akkor, amikor pedig a magyar nemzeti mozgalom nem tekint a magyar